

הקדמה

הגיליון הזה אינו מבקש "לסכם את ברכת", אלא להציע להמשיך ולקרוא בו. מרבית תרגומי השירה הם מן השירים פוליטיים שנכתבו בשנים שקדמו למלחמת העולם השנייה, בשנות הגלות הראשונות, שנות הייאוש. ברכת נמלט מגרמניה כבר בפברואר 1933, עוד לפני שהגירת האינטלקטואלים והאמנים הפכה לצינור פוליטי של השמאל ושל הליברלים (כדי לא להעניק להיטלר לגיטימציה בעולם, שנטה אז לקבלו כתשובה הולמת ל"אי הסדר הפוליטי" בגרמניה). השיר הפותח את הגיליון נכתב מיד אחרי הכריחה, כאשר היה ברכת בן 35. עדות לרגש העז של מבוכה, נוכח בריחתו, אפשר לקרוא גם בשיר אחר שנכתב באותו זמן, מיד אחרי המנוסה, ומתחיל בשורות הבאות:

אין פֶּשַׁע גָּדוֹל מֵעֲזִיבָה.
בְּמָה תוּכַל לְסַמֵּךְ עַל חֲבֵרֶיךָ? לֹא עַל מַעֲשֵׂיהֶם.
אֵין לְרַעַת מֵהַ יַעֲשׂוּ. לֹא עַל דְּרָכָם. זֹו
יְכוּלָה לְהַשְׁתַּנּוֹת. רַק עַל דְּבַר אֶחָד: הֵם לֹא יַעֲזְבוּ.
מִי שֵׁיכַל לְעֻזְב, לֹא יִכַל לְהִשָּׂאֵר. מִי שֵׁיִשׁ לוֹ אֲשֶׁרֶת יִצִּיאָהּ
בְּכִיס – יִשָּׂאֵר פְּשֶׁתֶּתְחִיל הַמִּתְקַפֶּה? יְכַל לְהִיּוֹת
שְׂלֹא יִשָּׂאֵר. אֲבָל אִם אֶסְתַּבֵּךְ, אוֹלֵי יִשָּׂאֵר. וְכֹאשֶׁר
יִסְתַּבֵּךְ, אוֹלֵי יַעֲזֹב.
הַנְּאָבְקִים הֵם עֲנִיִּים. הֵם לֹא יְכוּלִים לְעֻזְב. כֹּאשֶׁר הַמִּתְקַפֶּה
מִתְחִילָה, הֵם לֹא יְכוּלִים לְעֻזְב. [...]

שוב ושוב הוא מתעקש לכתוב על פי אמונתו הישנה, המרקסיסטית, והניתוח שלו למתרחש נראה קלוש, לפחות במבט לאחור. הנה כך הוא מסיים את החיזיון "הפולמוס (1938 לספירת הנוצרים)", בתרגומה היפהפה של ליאורה בינג-היידקר:

רִאִיתִי אוֹתָם נֹצְבִים עַל אַרְבַּע גְּבֻעוֹת וְכָל הָאֲרֻבָּעָה צָעְקוּ. כָּל הָאֲרֻבָּעָה אָחֲזוּ סְפִינִים
בְּיָדֵים וְאָמְרוּ לְצִמִּיתֵיהֶם: 'אֵלֶּה שֵׁם מְמוֹל רוֹצִים שֶׁתַּעֲבְדוּ בְּשִׁבְלֵם! אֵת זֶה צְרִיכָה
הַמִּלְחָמָה לְהַכְרִיעַ.' (עמ' 16)

בחרנו להביא את שירתו הפוליטית של ברכט מהשנים ההן, למרות "הניתוח הכושל", כמו שמציינת חנה ארנדט במסת הביקורת המרתקת שלה בגיליון זה. לכן גם בחרנו להביא, בין מגוון התרגומים, מתוך יומניו של ברכט, את אלה שנכתבו עם תחילת מלחמת העולם השנייה. על הפרק עמדה אז המבוכה נוכח מה שהתברר בדיעבד כהסכם מפורש בין סטאלין להיטלר. ברכט אינו מאמין שיש הסכם כזה. הוא גם אינו מאמין למערב, כאילו בכוונתו באמת להילחם נגד היטלר. הוא אינו צופה את מה שעתיד לקרות ליהודים. יש לו רעיונות איך לומר את האמת חרף הקשיים (מאמר מפורסם שלו בעניין זה מובא בהמשך האנתולוגיה).

מצאנו לנחוץ להביא לצד יומניו של ברכט מחודשי המלחמה הראשונים, דווקא את השירה הפוליטית הזאת, בעיקר בתרגומה של בינג'היידקר, הגם שהבאנו בחשבון את תפוצתו הרחבה של הכרך המופלא, גלות המשוררים (1977), בתרגומו של בנימין הרשב (מעטים המשוררים העברים שנמכרו בכל כך הרבה רכבות עותקים כמו ברכט בעברית, בכרך זה). השתדלנו להביא בעיקר שירים שטרם תורגמו. נטייתו של ברכט להציב סיטואציות ואמירות שיריות ובאמצעותן לערער על האידיאולוגיה השלטת, על הדימויים הדומיננטיים, יכולה לשמש מדריך לכתיבה נשכנית. עד כמה רעננה יכולה להיות ההתכתבות עם ברכט, יעיד שירו של מאיר ויזלטיר, "החייל הוותיק" (עמ' 113).

ארנדט תוקפת את ברכט גם על שיבתו למזרח גרמניה (כמו שעשו רוב האמנים והאינטלקטואלים הגרמנים, אחרי המלחמה). לכן בחרנו לכלול, בתרגומו הרהוט של דניאל רוזנברג, חלקים מהיומן, הנוגעים לשיבה זו. פרדריק ג'יימסון בעבודתו העצומה משכיל להקיף גם את הרגע ההיסטורי ההוא, בתוך הצלחתו להרוף את המתקפה על ברכט, שהיה לה רגע שיא עם קריסת הקומוניזם. שני חיבורים של רולאן בארת, בתרגומו של דן אלבו, מוכיחים את השערתו של ג'יימסון על המידה שבה הושפע בארת מברכט. האנטי-הומניזם של ברכט דיבר מאוד אל הפילוסוף של הביקורת על ההומניזם, לואי אלתוסר, שהקדיש לברכט שני חיבורים, שניהם מובאים כאן בתרגומו המדויק של שירן בק. גד קינר נותן ביטוי לכעס על האנטי-הומניזם של ברכט. ספק אם אפשר לכתוב על תיאטרון של מחזאי קומוניסט אחרי סטאלין בלי לשאול את השאלות של קינר.

המאמץ והמחיר הכספי של הספר הזה היו שניהם גדולים מאוד, הרבה מעבר להפקת גיליון אחד. על העזרה המסורה אני חייב תודה בעיקר לשתיים מחברות המערכת, קרן דותן, שהערותיה הביקורתיות, וסיועה בעריכה היו לי לעזר רב, ולדפנה כרמלי, נציגת השכל הישר בעבודת **מַטְעַם** משך כל השנה,

שעבודתה לקראת הספר הזה היתה ערובה להצלחתו. יותר מכל, אני מבקש להודות למשוררת ליאורה בינג־היידיקר, שתרגומיה משירת ברכט עומדים במרכז האוסף הזה.

בעת שעבדנו על הגיליון הזה, הלכה לעולמה אמו של המשורר דן אלבו. הוא ביקש להקדיש לזכרה את תרגומיו לחיבוריו של רולאן בארת.

י.ל.